

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LX, кн. 1, 2016 г.
Кръгла маса Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LX, book 1, 2016
Round table Special forms of tourism – challenges and prospects

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

Таня Парушева
Tanya Parusheva

Университет за национално и световно стопанство – София
University of National and World Economy – Sofia

E-mail: t_parusheva@abv.bg

Abstract

The article aims to analyze and discuss the sustainable development of the intangible cultural heritage. The attention is focussed on the concept of intangible cultural heritage. The objects of UNESCO world intangible heritage in Bulgaria are reviewed. The relationship cultural tourism – intangible cultural heritage is analyzed as well. The inadequate management of the tourism industry is considered as a factor of cultural erosion of certain groups and societies.

Special attention is paid to the sustainable development and protection of the living cultural heritage. There is a special focus on crafts and performing arts in the context of the sustainable cultural tourism. The living heritage is presented in the context of agri- and eco-tourism. The economic aspects of cultural tourism are thoroughly discussed.

The issues of homogenization and standardization of the intangible cultural heritage are treated. As a reasonable conclusion it could be noted that tourism is the engine of the economic development and preservation of cultural heritage for the future generations. The author launches the idea that the intangible cultural heritage must be intelligently managed to survive in the globalized world.

Keywords: intangible cultural heritage, cultural tourism, sustainable development, homogenization, standardization.

ВЪВЕДЕНИЕ

Устойчивият културен туризъм е във фокуса на множество програми, проекти и дейности за развитие. Централно място сред проблемите, свързани с устойчивото развитие на туризма, заема въпросът за намиране на най-добрите начини за увеличаване на капацитета на общностите, в контрола и управлението на нематериалното културно наследство. Търси се балансът между, от една страна, задоволяването на нуждите на културния туризъм, в лицето на интересите на туристите за културно обогатяване и обмен, а от друга, икономическото облагородяване на общностите, носители на уникални

културни белези. Статията има за **цел** да анализира и дискутира устойчивото развитие на нематериалното културно наследство. **Обект на изследване** е нематериалното културно наследство, а **предмет на изследване** е неговото устойчиво развитие, в контекста на глобализацията.

КОНЦЕПЦИЯ ЗА НЕМАТЕРИАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Нематериалното културно наследство *въплъщава обичаите, знанията и уменията, и свързаните с тях инструменти, предмети, артефакти и културни пространства, признати от общностите и групите, като част от тяхното културно наследство* (UNTWO, 2011). То се предава **от поколение на поколение** и пресъздава взаимодействието на обществата с обкръжаващата среда, природата и историята. Това наследство формира чувството за **самобитност и приемственост**. По този начин, способства за насърчаване на уважението към културното многообразие и творчество на човечеството. **Основни области** на нематериалното културно наследство са:

- традиции и форми на изразяване, включително езикът, като носител на нематериално културно наследство;
- художествено-изпълнителско изкуство;
- социални обичаи, обреди и празненства;
- знания и обичаи, които се отнасят до природата и вселената;
- знания и умения, свързани с традиционните занаяти;
- кулинарни традиции и гастрономия.

През последните десетилетия, с помощта на ЮНЕСКО, **живото наследство** придоби световно признание и се превърна в обект на международна кооперация. Обекти на световното нематериално наследство на ЮНЕСКО в България са хорът на Бистришките баби, вписан през 2008 г., ритуалът „Нестинарство“, вписан през 2009 г. и „Сурва“, вписан през 2015 г.

Конвенцията за „Опазване на нематериалното културно наследство“ е ратифицирана от повече от 80 държави. За Република България е в сила от 10.06.2006 г. Тя цели да запази и покаже **блясъка** на нематериалното културно наследство, което е изключително за някои определени общества по света. Конвенцията подкрепя тезата, че нематериалното културно наследство, без значение, дали принадлежи на малки или големи общества, **заслужава уважение**.

Опазването на това наследство означава предприемане на мерки, които да осигурят поддържането на неговата виталност. Цели се продължаващото му **предаване** в групите и обществата, в които живее. В този процес, трябва да се включат самите общества, носители на тези уникални културни характеристики. Те са единствените, които могат да управляват настоящето и да осигурят неговото бъдещо съществуване. Държавите, ратифицирали тази конвенция, се задължават да опазват тяхното нематериално културно наследство, чрез следните **мерки** – промоция, формално и неформално образование, проучване и обновяване, и не на последно място, възпитаване на по-голямо уважение и познаване. Една от

практическите мерки, която се изисква за всяка от държавите, е **идентифициране и дефиниране на елементите** на нематериалното наследство на определената територия и създаването на списък.

КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ И НЕМАТЕРИАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Културният туризъм – туризъм с конкретната цел за преживяване на културното наследство, материално или нематериално, се разраства все повече като сегмент, като се очаква този **растеж**, да се запази в дългосрочен план. При добро управление, туристическата индустрия би могла да се превърне в огромен **приток на ресурси**, както на макро-, така и на микрониво (Parusheva, 2012). Осигурявайки нови работни места, туризмът може да спомогне за намаляване на **бедността и миграцията** на млади хора и хора с висока квалификация. Лесно може да се гарантира опазването на културното наследство, чрез генерирането на приходи в определени туристически места. Чуждестранната валута и инвестициите в туризма, биха могли да ревитализират традиционните сгради и занаятчийството (Pencheva, 2013). Колкото до **социалния аспект**, чрез генериране на приходи, се създават възможности, местното население да придобие повече **самочувствие и себеуважение**. По този начин, може да запази **идентичността си** и нематериалното културно наследство.

Туристическата индустрия има потенциала да съхрани материалното и нематериалното културно наследство. Тя притежава силата, при неправилно управление, да съсипе и необратимо да увреди тези безценни ресурси. Има множество примери за влиянието на туристическата индустрия върху териториите **положително**, в икономическо отношение за кратък период и **катастрофално** в културно отношение в дългосрочен план. Недобре планираният туризъм, може да доведе до **културна ерозия** на определени групи и общества. Въпреки, че туризмът се възприема, като потенциално силно средство за развитие, често се създават ситуации, в които местните общества са поставени на заден план. Те не могат да се възползват от туристическите възможности в техните територии и райони.

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И ОПАЗВАНЕ НА ЖИВОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

В Конвенцията има два основни акцента за устойчиво развитие. Нематериалното културно наследство се определя като „*неизчерпаем източник на културно разнообразие и гаранция за устойчиво развитие*“. Посочени са само онези елементи от нематериалното културно наследство, които „*са съвместими с изискванията за устойчиво развитие*“. Устойчивото развитие заема централна роля, тъй като, самата концепция за опазване на нематериалното културно наследство, предполага неговото запазване и съхраняване като живо наследство.

Освен тези две постановки за устойчив туризъм, има няколко други белега на **сходство между визията** за устойчиво развитие на Конвенцията и цялостната концепция за устойчиво развитие. Тук трябва да обърнем

внимание на две неща: *първо*, задължително присъства **интеракцията с околната среда** и на *второ място*, трябва да се подчертае **непрекъснатото обновяване и пресъздаване** на нематериалното наследство. Опазването на нематериалното културно наследство цели съхраняване на практиките, изразните средства, знанията и уменията от страна на групите и обществата, свързани с тях.

Друга част от твърдението е, че се „предава от поколение на поколение“, което е свързано с концепцията за устойчивото развитие, по отношение на приемствеността и равенството между настоящите и бъдещите поколения. Фундаменталната ориентация за **„непрекъснатост“** на приемствеността в нематериалното културно наследство като жив феномен, заема важно място, когато говорим за устойчив културен туризъм. Туризмът притежава потенциала да носи приходи на обществата, носители на определени културни специфики. По този начин, се постига и икономическо развитие, което е основен стълб на устойчивото развитие (Aleksandrov, 2013).

Международната експертна среща на тема „Опазване на нематериалното наследство и устойчив туризъм: предизвикателства и възможности“, бе организирана от Регионалния съветник по култура в Азия и Тихоокеанския регион на ЮНЕСКО и Република Виетнам (UNESCO, 2007). Регионалната среща събра около 20 експерти по културно наследство в региони от Югоизточна и Източна Азия. В рамките на срещата, фокусът е върху пресечната точка на нематериалното културно наследство и устойчивия културен туризъм. Дискутираните теми са: как да се уверим, че общностите запазват „собствеността“ върху нематериалното културно наследство и какви механизми гарантират, че капиталовите инвестиции в туризма, ще са от полза за засегнатите общности.

ЗАНАЯТИТЕ В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВИЯ КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ

Нематериалното културно наследство играе важна роля в креативните индустрии във връзка с устойчивия културен туризъм. Понятието занаят, обикновено се отнася до занаяти, които произвеждат битови предмети за нуждите на всекидневния живот. Те са направени изцяло на ръка или се използват прости инструменти и традиционни методи. Самата изработка изисква време, умения и усилия, които са извън контекста на масовото производство. Ръчно изработените занаятчийски елементи, в повечето случаи имат религиозно и културно значение.

Съвременните потребности, обаче, често не позволяват на занаятчиите да търсят творчески измерения на своята работа, отделяйки по 7 дни например, за изработването на един елемент. Ето защо, предизвикателството се крие в усвояването на **майсторството** и утвърждаването на неговото културно и социално значение.

Днес, занаятчиите като фигура е под сериозен натиск и уменията му са застрашени. Той е изправен пред **предизвикателството** на противоречието между масовото производство и работата му, която изисква време. Ние искаме да пренесем труда му от селото и изделията на

грънчарското колело, на масата за хранене. В стремежа за постигането на тази жизнеспособна връзка между занаятчийството и устойчивия туризъм, може да се преодолее един съществен **дефицит** – да се застраши традицията и да се заличат традиционните стилове на занаятчийското производство. Обществата се стремят към утвърждаване на културното многообразие и ролята на занаятите, в контекста на глобализираните потребности. Новите пазари трябва да бъдат идентифицирани, а занаятчиите, да бъдат наясно с променящите се пазарни вкусове.

СЦЕНИЧНИТЕ ИЗКУСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВИЯ КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ

Нематериалното културно наследство се проявява в няколко области, една от които е сценичните изкуства. Сценичните изкуства са важна част на това, което се разбира като „традиционни знания“, включващи знания и умения, необходими за или вградени в други области на живото наследство, например, традиции или социални практики.

Сценичните изкуства имат дълга традиция и представляват основен културен ресурс в местните общности. Тяхното продължение зависи до голяма степен от предаването на уменията от поколение на поколение. Сценичните изкуства служат за туристически цели. Местните общности запазват господство над традиционните художествени знания. Те често ги адаптират към променящите се социално-икономически условия.

ЖИВОТО НАСЛЕДСТВО В КОНТЕКСТА НА ПРИРОДАТА, АГРО- И ЕКОТУРИЗМА

Бурното развитие на туризма в глобален мащаб предизвиква разработването на по-специализирани подсектори, привлекателни за пазарните ниши. Сред тях е **селският туризъм**, където посетителите преживяват селския живот, чрез домашен престой, опитвайки земеделска домакинска работа (Kilimpegov, 2014). Друг вид е **екологичният туризъм**, който е насочен не само към преживяванията от допира с природната среда. Той е еднакво обвързан с човешките общности, живеещи в дадената среда (Pencheva, 2013).

Тази ниша от подсектори в туризма, може да позволи на посетителите, да се докоснат не само до уникалната природна среда, но също така и да потънат в уникалността на културното наследство (Parusheva, 2013). Така туристите стават свидетели на това, как местните жители са се развивали през поколения в тази среда. В същото време, околната среда и културното наследство, може да не са в състояние да понесат увеличаващата се тежест на туризма.

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ

Икономическата изгода е основната мотивация за развитие на туризма. Увеличените приходи от туристическата индустрия, дават възможност на местните общности да разполагат с ресурси, гарантиращи

опазването на тяхното наследство. Загрижеността за материалното наследство, е от голямо значение, особено за обекти на културното наследство, разположени в райони, където **собствената им държава не разполага с ресурси**, за да ги поддържат.

Икономическата печалба от туризма, е от голямо значение и за опазването на нематериалното наследство. Тя може да създаде на своите носители ефективна **икономическа самостоятелност**. Това на свой ред, може да привлече по-младото поколение да изучи уменията на прадедите си, като ги превърне в техен начин на живот. Чрез увеличаване на туристическото търсене, културното наследство ще бъде по-често практикувано и по този начин запазено. Икономическата печалба и външният интерес от познавателен туризъм, може също така, да помогне на местните хора, да имат **по-висока оценка за собствената им култура**.

Въпреки всички потенциални и реални икономически ползи от културен туризъм, съществуват много **проблеми**, свързани с нововъзникващите възможности. Те трябва да бъдат **решени**, за да са наистина полезни за местните хора в опазването на тяхното наследство. От най-критично значение е, каква част от **новопридобития доход**, ще се използва за запазване на културното наследство, ако изобщо има такъв. Друг важен проблем е, каква ще бъде **печалбата** за местното население от туристическата индустрия, в случаите, когато са намесени външни туристически индустрии.

ХОМОГЕНИЗАЦИЯ И СТАНДАРТИЗАЦИЯ НА НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Материалното и нематериалното културно наследство привличат все по-голям брой национални и международни туристи. Потребностите на туристите се развиват, водени от любопитството към придобиване на познавателен опит и повишаване на оценката на местните култури.

С **глобализацията**, която по дефиниция означава увеличаващ се поток от хора и капитали, които се възползват от по-евтините комуникации и транспорт, обемът на туризма през последните години, нараства значително. Световното признание на наследството от глобални институции, като **ЮНЕСКО**, придава **престиж** на културното наследство. По този начин, броят на туристите, посещаващи местности, носители на наследството, бързо се увеличава.

Местните и държавните власти се опитват да включат културния туризъм, като част от местните планове за развитие по икономически, социално-културни, а понякога и политически причини. Нематериалното наследство разчита на развитието на културния туризъм. Той често предоставя на местните общности икономическа полза и популярност на държавно и глобално ниво. Срещата между местните общности и туристите е арена на суб-културни контакти.

Културният туризъм поставя няколко важни въпроса, във връзка с опазването на нематериалното наследство. Много е вероятно местните

общности да започнат да **видоизменят своето наследство**, с цел да са по-привлекателни за туристите. **Автентичните културни качества** на местното население, лесно могат да бъдат **компрометирани**, в желанието им да ги направят интересни за разнообразните потребителски вкусове. Съществуват много примери за такава съзнателна културна промяна, от страна на местните общности и самите практикуващи. Нематериалното наследство може да се **стандартизира и хомогенизира**, в опитите на местната общност да представи наследството по сходен начин на туристите. В този процес многообразието от форми на културното наследство, което съществува в местните общности, може да се намали или изчезне. Могат да се появят „самоукрасяване“ и хомогенизиране. Поради тези причини, устойчивото развитие на културния туризъм е важен въпрос, когато наследството е основна атракция в туризма (Pencheva & Aleksandrov, 2015).

Унифицирането и стандартизирането на наследството се очертават като **критичен въпрос** за политиката на културната идентичност. Наследството е не само представител на миналото, но и много солиден проводник за изграждане на бъдещето. Следователно, начинът, по който местните общности представят своето културно наследство на външни посетители, съответства на начина, по който те изграждат визията си за бъдещето. **Унифицираното представяне на културното наследство**, не може да бъде лесно прието от членовете на общността. То е в състояние да навреди **негативно**, както в социо-културен, така и в политически аспект.

ИЗВОДИ

- Туризмът може да бъде мощен двигател за икономическо развитие и запазване на културното наследство за бъдещите поколения, в неговия непроменен и неувреден облик.
- Нематериалното културно наследство формира в обществата, групите и индивидите чувство за принадлежност, самоличност и приемственост.
- Нематериалното културно наследство е неизчерпаем извор на огромно културно разнообразие и безпогрешен индикатор за творческия потенциал на човечеството.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Туризмът е мощен стимул за запазване и поддържане на нематериалното културно наследство. Приходите, които генерира, могат да бъдат насочени обратно в инициативи за подпомагане на дългосрочното му оцеляване. Нематериалното културно наследство трябва да бъде интелигентно управлявано, за да оцелее в глобализирания свят. Истинските партньорства между общностите, туризма и секторите на културното наследство могат да се осъществят само ако всички страни оценяват стремежите и ценностите на другите.

REFERENCES

Aleksandrov, K., 2013. Pokazateli za upravljenje na turisticheska destinaciya za ustoychivo razvitie. // Chernomorski turisticheski forum Varna „Eko turizmat – nasheto zeleno badeshte”, 2–4 oktomvri. Varna: Slavena, 295–305.

Kilimperov, I., 2014. Znachenie i vazmozhnosti za razvitie na selski i agraren turizam v Bulgaria. // Importance and Opportunities for Development of Rural and Agricultural Tourism in Bulgaria. // *Infrastruktura & komunikacii*, Nauchno spisanie na fakultet „Ikonomika na infrastrukturata” – UNWE, god. 4, kn. 9, 289–293; 294–298.

Parusheva, T., 2012. Economic Growth through Cultural Tourism. // Anniversary International Scientific Conference „Crisis and Economic Growth”. 60 Years Financial Accounting Faculty, University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria, 26 October, Publishing: UNWE, Volume II, 475–479.

Parusheva, T., 2013. Ekokulturniyat turizam: sredstvo za badeshto ustoychivo razvitie. // Chernomorski turisticheski forum Varna „Eko turizmat – nasheto zeleno badeshte”. 2–4 oktomvri. Varna: Slavena, 38–48.

Pencheva, A., 2013. Green Investments in Bulgarian Tourism. // *Journal of Balkan Ecology*, Volume 16, No 2, 163–169.

Pencheva, A., K. Aleksandrov, 2015. Evropeyskiyat opit v razvitiето na ustoychiv turizam. // Mezhdunarodna nauchna konferenciya „Ecologichen i selski turizam – predizvikatelstva i perspektivi”, 18–19 yuni – Kolezh po turizam – Burgas. Burgas: Flat, 186–195.

Pencheva, A., 2013. Monotoring na razhodite i polzite ot ekoturizma. // Chernomorski turisticheski forum Varna „Eko turizmat – nasheto zeleno badeshte”. 2–4 oktomvri. Varna: Slavena, 161–172.

UNESCO, 2007. Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges. // EIIHCAP, Regional Meeting, Hue, Viet Nam, December.

UNTWO, 2011. Study on Tourism and Intangible Cultural Heritage.